

**УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
НИШ**

МАСТЕР РАД

**ПРЕСТАНАК ДРЖАВЉАНСТВА ОТПУСТОМ У
ПРАВУ СРБИЈЕ И У УПОРЕДНОМ ПРАВУ**

**Cessation of Citizenship by Releasing in Serbian and
Comparative Law**

**Ментор:
Доц. др Дејан Вучетић**

**Студент:
Аљиљ Арифовић
M055/13**

Ниш, 2015. године

САДРЖАЈ

УВОД	2
ПРВИ ДЕО	
ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП	
1. Појам и карактеристике држављанства.....	5
2. Историјски развој држављанства.....	7
3. Значај држављанства.....	10
4. Међународноправни оквир, принципи и правила о држављанству.....	13
5. Стицање држављанства.....	19
5.1. Стицање држављанства у праву Србије	21
5.2. Стицање држављанства у упоредном праву.....	22
6. Упис у евиденције држављана.....	24
7. Престанак држављанства.....	25
7.1. Отпуст држављанства у праву Србије.....	25
7.2. Отпуст држављанства у упоредном праву.....	26
ДРУГИ ДЕО	
СТУДИЈА СЛУЧАЈА	
1. Предмет истраживања.....	33
2. Циљеви истраживања.....	34
3. Методологија истраживања.....	35
4. Статистички подаци о узорку истраживања.....	36
ЗАКЉУЧАК	40
ЛИТЕРАТУРА	43

УВОД

"Свако има право на држављанство. Никоме не би смело бити самовољно ускраћено право на држављанство, односно право на промену држављанства". Овом начелном одредбом Опште декларације о људским правима из 1948. године¹ сваком појединцу признаје се, независно од тога где се налази, право на правну везу и повезаност са државом.

Под појмом држављанства, као института права, уобичајено се подразумева однос јавноправног карактера између физичког лица и државе. На основу држављанства, лице стиче статус држављанина земље, који му чини правно доступним одређена грађанска, политичка, економска, социјална и друга права, али га и ставља у ситуацију да му се могу наметнути одређене обавезе и дужности.

Србија је држава из које је велики број грађана, још седамдесетих година прошлога века, започео процес економске миграције. Велики број њих, као и њихових потомака, живи и ради у различитим државама света. Међу њима, приметан је већи број лица која желе да остваре право пријема у држављанство у страним државама, а уједно и отпуст држављанства матичне земље из које су дошли, да би на тај начин решили питање свог статуса. Оно што евидентно ово питање чини актуелним јесте чињеница да је последњих година код нас примећен нагли пораст броја лица која поднесу захтев у нашој земљи, за отпуст држављанства Републике Србије.

Људска права, гарантована Уставом, уживају сви грађани, као чиниоци државне и друштвене заједнице. Република Србија је држава српског народа и свих грађана који у њој живе, заснована на владавини права и социјалној правди, начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и слободама и припадности европским принципима и вредностима.²

У оквиру људских права постоје нека права и слободе које уживају и припадају само држављанима одређене државне заједнице, те је због тога веома

¹ Чл. 15. Универзалне декларацијом о људским правима ОУН из 1948. године, http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/deklaracija_o_ljudskim_pravima.pdf, приступ: 10. 3. 2015.

² Чл. 1. Устава Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 98. 2006

Мастер рад

битно видети на које начине се у уставима уређује држављанство као једно од веома значајних људских права.

Право на држављанство, онако како гарантује Универзална декларација о људским правима ОУН, представља право сваког човека на једно држављанство, и где се изричито забрањује свако самовољно одузимање држављанства као и ускраћивање права на држављанство, а у њима су такође и садржане одредбе и право сваког детета за стицање држављанства. Сви међународни документи имају за циљ гарантовање права на једно држављанство, како би се избегла могућност да нека лица буду "бипатриди" (лица која имају двојно држављанство), или "апатриди" (лица без држављанства). Становништво у ужем смислу (као један од елемената конститутивности сваке државе) су она лица која имају држављанство једне државе.

Свака држава својим уставом слободно одређује ко су њени држављани и слободно прописује услове за стицање држављанства, односно под којим условима поједине особе престају бити њени држављани.

У овом раду се најпре говори уопште о појму држављанства, као института права, карактеристике и значај држављанства као једног од људских права, без кога сваки појединац не би уживао сва она права и привилегије која му припадају и која пружају све земље света управо на основу држављанства. Кратким описом правног положаја држављанина, странаца и лица без држављанства тј. апатрида, указали смо колико је значај права на држављанство. Затим, у раду је изложен међународноправни оквир и легислатива која регулише право на држављанство, као и општеприхваћени стандарди и начела за стицање и престанак држављанства, који су готово прихваћени од стране свих држава. После тога, у раду се описују одређени позитивноправни услови за стицање држављанства, упис у евиденције држављана, као и престанак држављанства у праву Републике Србије и у упоредном праву, као кључна тема овог рада. Из упоредног права анализирано је позитивно право држава на простору бивше СФРЈ (Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина, Македонија и Црна Гора). Кључна тема овог рада јесте упоређивање позитивноправних решења која се односе на отпуст држављанства Републике Србије са земљама у окружењу, као једног од начина престанка држављанства кога

Мастер рад

предвиђају скоро све наведене државе. Други део рада односи се на студију случаја, односно на предмет, циљеве и методологију истраживања отпуста држављанства у праву Србије. Посебан акценат стављен је на сам поступак и процедуру пред органом управе, која је неопходна да се испоштује како би се могло остварити право на отпуст држављанства. У склопу овог дела издвојени су статистички подаци у вези подношења захтева за отпуст држављанства. Циљ тога био је да се укаже како се овај поступак води у пракси, каква је заправо реална ситуација, и како је у бројкама приказано стање у погледу права на отпуст држављанства у праву Републике Србије. Превасходни циљ и предмет истраживања у овом раду јесте отпуст држављанства у праву Србије, као сегмент и део укупне легислативе о појму држављанства. На основу тога, са сигурношћу се може закључити да пораст броја поднетих захтева за престанак држављанства отпустом намеће као неопходно додатно бављење овим питањем, потпуније регулисање самог права за престанак држављанства, али и детаљније сагледавање свих пратећих потешкоћа које се јављају приликом остваривања овог права.

ПРВИ ДЕО ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП

1. Појам и карактеристике држављанства

Држављанство се, као правни институт, најчешће дефинише као скуп норми које уређују однос појединца-грађанина и државе. Држављанство је, у ствари, скуп обавеза које појединац мора испунити да би му, с друге стране, држава пружила и гарантовала одређена права. Дакле, то је двострани однос јавноправног карактера, по којем се појединцу гарантују извесна права, али се за узврат од њега очекује испуњавање одређених обавеза.

Појам држављанина има два значења. У првом значењу појам држављанства одређује припадност појединца конкретної државној заједници, а по другом значењу одређује нам особу која је начелно сведена на политичка права.

Пре појма држављанин постојао је израз поданик, који подразумева лични однос између њега и владара. У апсолутној монархији подаништво постоји уместо држављанства и подразумева верност владару, а с друге стране, обавеза је владара да штити поданика када је тај однос постао апстрактан, када је на место владара ступила држава, онда је и настао појам држављанства (Петровић, Прица, 2012:56).

Појам држављанства треба разликовати и разграничити од појма националност. Ова два појма су у суштини јако уско и блиско повезана, али треба их добро разликовати. Националност означава и подразумева припадност појединца одређеном народу, односно одређеној нацији. Сваки народ има своје сународнике који живе у разним државама, и који не морају сви имати исто држављанство. Дакле, националност је етнички појам, што значи да само држава има своје држављане и они не морају бити сви исте националности. Разлог због чега у пракси понекад долази до изједначавања ова два појма јесте чињеница да у енглеском језику реч *nationality* означава држављанство. Појам *nationality*, иако понекад погрешно употребљен као истоветан појму *citizenship* у енглеском језику (због политичке легитимације "nation-states" или националних држава у којима начелно границе нација одговарају и једнака су државним границама, што у већини

Мастер рад

држава данас заправо није случај), подразумева у енглеском језику, у ствари, везаност за одређену државу у којој је особа рођена, а чије не мора бити држављанин (Чок, 1999: 35).

Држављанство као људско право, осим што људима потврђује осећај личног идентитета, такође даје право на правну заштиту од стране државе, као и на друга бројна грађанска и политичка права, па чак и онда када се грађани налазе ван своје матичне државе.

Увек треба имати у виду да сви становници једне државе нису и њени држављани. На територији сваке државе на свету, поред њених држављана, у одређеној мери живе и странци који су држављани неких других држава. У савременом праву скоро у свакој држави тежи се ка изједначавању права странаца са правима држављанина одређене државе. То изједначавање се односи највише на приватна права странаца, и то право својине, право на рад, и др. Већина држава света странцима не признаје политичка права, она су резервисана само за држављане те државе и уживају их само они.

Велики број људи широм света немају држављанство. Њих називамо лицима без држављанства или апатридима. Различити су разлози који могу довести до апатридије, попут: сукоба закона; сукцесије држава; управне праксе; дискриминације; када држава појединцу укида право држављанства; као и одрицање од држављанства, наиме појединац одбија заштиту државе, а у међувремену не стекне држављанство друге државе.

Супротно лицима без држављанства су лица с два, три, или више држављанства. Најчешће су то бипатриди. Државе, па тако и Република Србија, предвиђају да, ако је у државном интересу, страном држављанину треба дати домаће држављанство. У пракси се то нарочито односи на успешне пословне људе и спортисте, као и на разне политичке саветнике. Одлука о одобрењу двојног држављанства је у већини случајева политичка, и зависи од воље државе.

У разним државама, а поготово у новоствореним државама на простору бивше СФРЈ, постоје и особе које имају загарантована сва права као и држављани, али нису држављани одређене државе, а то су избеглице. То су лица која су због ратних дешавања напустила своје домове из матичних тадашњих територијалних

јединица бивше СФРЈ и расељена су у свим државама у окружењу. Често су приморана да напусте место боравка селећи се с једне на другу адресу. Формирањем нових држава на простору бивше СФРЈ, већина њих је остала без држављанства, а све у нади да након престанка ратних дешавања, свака новоформирана држава брине о њима и напоскон реши питање њиховог држављанства и да њихов статус не траје до века.

Питање држављанства дотиче и односи се и на друга лица која не спадају у наведене групе, а која се не могу занемарити и не поменути. Та лица су азиланти (људи који побегну и који су прогоњени од стране једне државе због свог политичког опредељења, а који траже уточишта у другим државама), исељеници (људи који из економских разлога траже бољи живот преласком у друге државе) и емигранти (људи који напуштају своју државу из националних, верских, расних и политичких разлога). Сва ова лица теже да буду примљена у држављанство жељене државе у коју су прешли легално, а у највећем броју случајева илегално.

2. Историјски развој држављанства

Од настанка цивилизације и првих облика државе па све до данас, прављене су разлике у признавању права и наметању обавеза становништву, као једном од битних конститутивних елемената сваке државе. Тако се у свим државама становништво делило на аутохтоно, и оно које је разним облицима миграције стигло у ту државу. Исто тако, разумевање појма *држављанство* је увек историјски условљено, па је сагледавање историјског контекста ове теме нужно. Издвајање доба ропства, код изучавања држављанства, посебно на америчком континенту, на пример, или последица холокауста, у новијој историји, представљају само делић незаобилазних тема држављанства, односно губитка или стицања држављанства (Brett,15). Држављанство (фра. *nasionalite*; нем. *Nationalitaet*; енг. *citizenship*; шпан. *nacionalidad*; итал. *nazionalita*), етимолошки има корене у латинском језику, а генерално означава везу између државе и појединца. Државе се међусобно разликују у погледу појмовног одређења држављанства, а дистинкција почива на разлици између персоналног и територијалног важења правног поретка. У

Мастер рад

државама које су перципирале римско право, држављанство представља правни статус појединца (*status civitatis*) (Димитријевић, 2008:291).

Статус повлачи одређена права и дужности које су независне од воље појединаца. Још од средњег века, у земљама континенталног правног система, повлачи се мисао да слободан човек са собом носи и своје право (*iura ossibus inhaerent*). С друге стране, у англосаксонским државама, држављанство представља територијалну везу физичких лица и државе.

Термин држављанство (*citizenship*), у енглеском језику синоним је за подаништво према суверену (*liege lord*) (Димитријевић, 2008:292). Теорија подаништва оригинарно потиче из средњовековног патримонијалног концепта, који држављански однос своди на вршење државних заповести и извршавање општих дужности у границама државне области, која је била део владаочеве баштине. Феудални период развоја међународних односа наставља се државним апсолутизмом, унутар којег потчињавање територијалном суверену постаје темељ за добијање држављанства. Држављански статус појединца, условљен извршавањем јавноправних заповести монарха, довешће временом до поистовећивања држављанства са индивидуалним чланством у држави (Blackstone, 1853:366-75).

Поменути концепт изворно је настао у Немачкој, и не може се поистоветити с концептом држављанства као правне везе, пошто је појединцима, поред дужности признато и право личне слободе, нити с концептом држављанства као правног статуса, јер подразумева, за разлику од статуса, једно активно стање које појединац може имати према држави. Буржоаском револуцијом у 18. веку и еманципацијом енглеских колонија у Северној Америци, подаништво (*subject*), бива напуштено, а индивидуе постају субјекти јавних права која им у односу на државу пружају ширу правну сигурност (*nemo potest exere patriam*). Од познатих политичких аката, попут Декларације о независности из 1776. године и Декларације о правима човека и грађанина из 1789. године, држава је колективна снага организована у интересу целе друштвене заједнице.

Буђењем италијанског национализма у 19. веку (*Risorgimento*), настаје нови концепт о држављанству, као о основи међународног права, у који су уткане идеје

политичког либерализма и народног суверенитета. Нови период односа између државе и појединца није значио потпуни престанак важности принципа да држава има врховну власт на територији (Макаров, 1947: 22), већ више, да државна власт на територији почиње да служи остваривању индивидуалних интереса који су за појединце значили могућност остваривања грађанског статуса. Због тога су државе у сопственим конституцијама почеле набрајати сва она права која припадају појединцу и грађанину према државној власти (Јовановић, 1990: 122). Тако је, по први пут у светској историји, Француска у Уставу из 1791. године прокламовала право на држављанство. Остваривање других субјективних права грађана било је у зависности од остваривања права на држављанство.

Француски конституционални модел допринео је развоју правне праксе и у другим европским државама. Примера ради, модел је био прихваћен у Уставу Шпаније из 1812. године, у Уставу Баварске из 1818. године, у Уставу Португалије из 1822. године, а у периоду између 1815. и 1853. године, слична конституционална решења антиципирана су и у великом броју латиноамеричких држава.

Будући да је од остваривања права на држављанство зависило и остваривање субјективних права, Француска је инкорпорирала право на држављанство у свој Грађански законик (*Code civil*) из 1804. године. Следиле су је Немачка, Аустрија, Италија и Грчка (Димитријевић, 2008: 293). Република Србија је такође у свом првом Грађанском закону из 1844. године прописала да српским житељима припада потпуно уживање грађанских права. Пруска је била међу првим државама које су донеле посебне прописе о држављанству.

Пруски Закон о држављанству од 31. децембра 1842. године, био је узор за законе осталих немачких државица, а послужио је и као пример мађарском, норвешком, шведском, данском и јапанском закону о држављанству. Еволуција државе и права у међувремену није битније допринела промени основног правила које опредељује смисао и садржину узајамних односа између појединца и државе (*ligentia est dupelex et reciprocum ligamen*).

Термин држављанство, усвојен у нашем праву још 1928. године, од ступања на снагу Закона о држављанству Краљевине Југославије, као и у свим њеним каснијим државним облицима, укључујући и државе које су настале после распада

СФРЈ, користи се појам држављанство (Чок, 1999: 24). Норме о држављанству су биле садржане у грађанским законима појединих држава, а тек касније у посебним законима о држављанству. Норме о држављанству и значај држављанства били су садржани и у двостраним и вишестраним међународним уговорима (нпр. Хашка конвенција, Конвенција о држављанству удате жене из 1957. године). Бечка конвенција из 1983. године створила је јасна правила о држављанству, као супранационалној категорији. Правила су везана за начин стицања и губљења држављанства, те питања која се могу везати за држављанство и законски уредити.

3. Значај држављанства

У скупини корпуса људских права посебан и велики значај има и право на држављанство, као водич осталих људских права.

Држављанство је и индивидуално право грађанина на различите облике заштите, које држава треба да му пружа у земљи и у иностранству. На основу држављанства, лице стиче статус држављанина земље који му чини правно доступним одређена грађанска, политичка, социјална, економска и друга права, али из њега произилазе и одређене обавезе, као што су давање доприноса за опште и заједничке потребе, служење војног рока и др. Дакле, држављанство је правно припадање неког човека одређеној држави. Потребно је разликовати становништво једне државе од држављанина, јер становници једне државе могу бити и лица која немају држављанство државе у којој живе, а могу бити и лица која немају ниједно држављанство.

Анализирајући правни статус и положај држављанина, странаца и лица без држављанстава, можемо се утврдити и закључити колико је заиста важно и значајно право на држављанство.

Држављани су физичка лица која су правно везана за одређену државу из чега за њих произилазе одређена посебна права и дужности (Благојевић, 1938: 84). То су основни правни и политички субјекти у држави и јављају се као носиоци права и обавеза у правном промету са властитом државом и њеним субјектима

Мастер рад

(физичким лицима, грађанима, правним лицима - установама, привредним друштвима, јавним предузећима, организацијама, итд). Доступна су им сва права, без обзира на то да ли се налазе на територији државе или у иностранству.

Међутим, држављани одређене државе имају једну веома одговорну обавезу према држави коју странци немају, а то је војна обавеза. Држављанин матичне државе не може бити протеран из земље и уколико се налази ван ње њему ће се омогућити и дати право да кад год он пожели може да се врати у државу чији је држављанин. Кроз историју, увек се дешавало да су се међу државама одвијали ратови из политичких и економских разлога, где су се као учесници рата појављивала лица која су страни држављани, односно лица која нису припадала ниједној од зараћених држава (најчешће су то плаћеници). У рату који је избио током 2014. године и који и даље траје између зараћених страна Украјине и Русије, учествује доста странаца, који нису држављани ниједне од зараћених страна. Има и држављана Републике Србије, који из симпатије према Русији ратују против украјинских снага. Иако је наша држава донела закон на основу којег кривично одговарају наши држављани који учествују у ратовима на страни других држава, ипак у том закону не постоје одредбе којима се забрањује нашим држављанима да се врате у нашу државу. Интересантно је да су се у појединим државама (нпр. Велика Британија) изродиле идеје и иницијативе од стране појединаца у државним структурама, да је зарад борбе против тероризма и радикализма, потребно да власти донесу ригорозније законе којима би се кажњавали грађани који учествују на страним ратиштима (нпр. у Сирији и у Ираку), и који се након тога враћају у матичне државе, те су као најстрожију казну предложили и одузимањем држављанства матичне државе.³

Странци су она физичка лица која нису држављани државе у којој бораве. То су лица која бораве на територији једне државе, а имају држављанство неке друге државе. Положај и права странаца нису једнако уређени у међународној правној пракси. У нашем праву, права странаца су регулисана Законом о странцима Републике Србије. Међутим, Закон о странцима у нашој земљи се не примењује на

³ „Borcima na stranim ratištima oduzeti državljanstvo“, Naslovi Net, <http://www.naslovi.net/2015-01-30/sandzak-haber/kavazovic-borcima-na-stranim-ratistima-oduzeti-drzavljanstvo/13238781>, pristup: 10. 3. 2015.

одређене категорије странаца, а то су странци којима је дат азил.⁴ Ниједна држава нема обавезу да прими странце на своје подручје, а ако они бораве на њеној територији онда потпадају под власт органа те државе. Држава може забранити странцима да улазе на њену територију, или им дозволити ограничени боравак у њој. Још у антици, важило је правило да је странац гост, те да је дужан да се понаша у складу с правилима која одреди домаћин (Петровић, Прица, 2012: 72). Приликом боравка у држави, странац мора имати важећу путну исправу (пасош), као и одобрен улазак у земљу (виза), и странац никада не може стећи право сталног боравка на територији домаће државе. Може бити протеран из земље, подразумева се уколико за то постоје разлози. Међународно право не дозвољава ни једној држави да странцима ускрати права, као што су: склапање брака; закључење грађанских уговора; стицање власништва над својином; као и право на учешће пред судским органима ради остварења својих права која му припадају.

Апатриди су особе без држављанства. Ниједна држава не сматра их својим држављанима нити странцима, било због тога што нису стекли држављанство по рођењу, или што су га изгубили, а нису стекли држављанство неке друге државе (Благојевић, 1938: 92). Дакле, апатриди правно не припадају ниједној држави. Разни ратни сукоби и присилно расељавање најчешће доводе до тога да многи људи широм света остају без држављанства и без своје воље постају апатриди. Померањем државних граница, а поготово када се то деси након расељавања становништва из својих домова, лица постају нарочито рањива управо због држављанства, и тако се њихов живот усложњава, и у већини случајева доводи до апатридије. "Након што ми је држава у којој живим рекла "Не", након што ми је "Не" рекла држава у којој сам рођена, након што ми је "Не" рекла држава из које су моји родитељи; непрестано слушајући "нама не припадеш", осећам се као да сам нико и не знам зашто уопште живим. Кад си лице без држављанства увек те прати осећај безвредности" (UNHCR, 2005: 7)

Правна теорија предлаже разна решења за ову појаву. Свака држава својим законима треба да осигура да у потпуности учествује у свим међународним

⁴ Чл. 2. Закона о странцима. *Службени гласник РС*. Бр. 97. 2008.

напорима, како би на регионалном нивоу била елиминисана апатридија и решавао сваки засебан случај апатридије (Achiron, 2007: 47). Истиче се да статус лица без држављанства ни у ком случају не може бити одређен према прописима земље којој је апатрид припадао, јер је прекинута правна веза између државе и апатрида. На ова лица примењују се одредбе о положају лица без држављанства из 1954. године, Конвенција о држављанству удате жене из 1957. године, те Конвенција о смањењу случајева апатрида из 1961. године.

4. Међународно правни оквир, принципи и правила о држављанству

Држављанство је осетљиво питање, из разлога што оно представља манифестацију суверенитета и идентитета сваке државе. Управо због тога оно је постало једно од најзначајних питања правног поретка сваке државе, које треба учвршћивати и мењати, како у међународном, тако и у унутрашњем праву.

Уједињене нације имале су велики утицај на развој права на држављанство, од њихове појаве, па све до данас. На самом почетку постојања, давне 1948. године, оне су усвојиле и прокламовале Универзалну декларацију о људским правима, у којој се, између осталог, учвршћују и право сваког да има држављанство, где тиме обавезују државе чланице на поштовање тог права (Чок, 1999: 58). Свако питање које се тиче људских права, па и права на држављанство, које није регулисано међународним правом, може бити кршено и злоупотребљавано од стране унутрашњих правних поредака самих држава. Стога, свака држава појединачно одлучује о држављанству, али је ипак у обавези да своје законодавство усклади с међународним документима.

Уједињене нације стално за предмет свога рада имају бављење унапређењем људских права. Велику пажњу су посветили држављанству, као људском праву и статусу самог човека, који зависи управо од његовог држављанства, и посебно су приступили овој појави. Тако је у оквиру тог приступа дошло до издвајања појединих категорија субјеката права. Примере издвојених категорија субјекта права, који директно или индиректно имају везе са статусом и држављанством појединца, налазимо у појединим документима УН:

Мастер рад

- Конвенцији о држављанству удате жене, из 1957. године,
- Конвенцији о укидању свих облика дискриминације жена, из 1979. године,
- Конвенцији о правима детета, из 1989. године,
- Конвенцији о правном положају избеглица, из 1951. године,
- Конвенцији о правном положају лица без држављанства, из 1954. године, и
- Декларацији о људским правима лица која нису држављани државе у којој живе, из 1985. године (Чок, 1999: 62).

Пола века бављења Уједињених нација питањима држављанства, а поготово усвајањем наведених међународних докумената, којима су утврђена јасна правила и принципи путем којих се регулишу питања држављанства за најугроженије категорије лица, обавезало је државе чланице да их примњеју и поступе у складу са њима, чиме су омогућени резултати и дат подстицј и другим међународним заједницама да се баве овим питањима.

Поред Уједињених нација, питањем држављанства бавила се и Европска унија, као регионална наддржавна творенина, где је један од циљева оснивања јачање заштите права и интереса њених држављана. На почетку њеног оснивања, све становнике држава чланица, а сада и државе Србије као потенцијалне земље чланице, мучило је више правних питања. Сва та питања односе се на дилему какву корист од тога имају грађани, као појединци, чланством њених држава у ЕУ, да ли ће имати више права и привилегија, да ли ће боље живети, коме ће они припадати и чије ће сад држављанство поседовати. Да ли само држављанство матичне државе, или пак држављанство Европске уније за све грађане држава чланица.

У Европску унију први пут је уведено грађанство, или држављанство уније, уговором о Европској унији, потписаним 1992. године у Мастрихту (Радивојевић, Кнежевић-Предић, 2008: 29).

Увођењем држављанства Европске уније, држављани држава чланица, поред држављанства матичне државе, уједно имају и држављанство ЕУ. Грађани су тиме обогачени низом права, повластица и привилегија, која до сада нису имали, док су били само држављани својих матичних држава. Та права се односе на слободу кретања и боравак у Европској унији, без дискриминације на националној основи, право да гласају и да се кандидују за Европски парламент, право на

петицију, право подношења жалбе омбудсману, право на конзуларну заштиту, право да се од Комисије траже предлагање нових закона, и низ других права. Сва ова додатна права имају сви становници држава чланица Европске уније, управо због увођења овог правног института, грађанства или држављанства Уније.

Основни принципи и начела општих питања држављанства делују у правцу смањивања разлика, где је такав процес у интересу самих држава. Свако размимоилажење у правним решењима основних питања држављанства доводи до сукоба закона и до тешкоћа у решавању таквих ситуација у пракси. Како би се избегао сукоб закона приликом решавања питања држављанства, државе чланице Савета Европе су 1997. године у Стразбуру, усвојиле Европску Конвенцију о држављанству, у којој су јасно прецизирана правила и принципи држављанства, а коју су потписале скоро све државе чланице континенталног права.

Правила о држављанству треба да се заснивају на следећим принципима:

- свако лице има право на држављанство,
- апатридија треба да се избегава,
- нико не сме бити лишен свог држављанства,
- ни брак ни развод брака између држављанина државе уговорнице и странаца, нити промена држављанства од стране једног од брачних другова за време брака не сме аутоматски да утиче на држављанство другог брачног друга.⁵

Два наведена критеријума, према којима се стиче држављанство одређене државе, у успостављеном правном режиму држављанства, представљају не само најстарије правило, већ и сасвим одређено правило које надлежан орган државе треба само да примени на јасно утврђене чињенице о пореклу, или о месту рођења одређеног лица (детета), чије се држављанство не може доводити у питање. Савремена законодавства утврђују још један начин стицања држављанства. То је прирођење (натурализација) (Чок, 1999: 38). У виртуелној библиотеци Интернета могуће је наћи податак да је од септембра 2010 године, око пола милиона људи стекло држављанство САД поступком натурализације (Grossman, 2011).

⁵ Чл. 4. Европске конвенција о држављанству, 1997. Стразбур, 1997. *Савет Европе, Серија европских уговора бр. 166.*
<http://www.minoritycentre.org/sites/default/files/166-evropska-konvencija-drzavljanstvo.pdf>,
приступ: 5. 3. 2015.

Међутим, стицање држављанства прирођењем зависи од воље лица које подноси захтев за прирођење, и од одлуке надлежног органа државе, да ли ће таквом захтеву удовољити. О томе се одлучује у оквиру услова за стицање држављанства прирођењем, које државе прописују законом, али се такви услови разликују од државе до државе, а и мењају се, у зависности од правног поретка државе. Дакле, и у овом случају, свако лице има право на држављанство, али остварење тог права, путем прирођења, представља само могућност.

У савременим законодавствима, стицање држављанства по међународним уговорима је опште прихваћено правило (Петровић, Прица, 2011: 70). Тај начин стицања држављанства се најчешће не разрађује ближе законом о држављанству, а у којој мери ће тај начин бити коришћен, зависи и од међународних или међудржавних односа. У време мира, међународни односи се унапређују и путем билатералног споразумевања о држављанству грађана (често је то питање двојног држављанства и његовог признавања), а у време рата или поремећених међународних односа, питања држављанство се неретко решавају посредовањем међународне заједнице.

Државе нису везане унутрашњом надлежношћу других држава да слободно прописују колизионе норме о држављанству лица на својој територији, али су у границама обичајних правила, везане општеприхваћеним начинима стицања и престанка држављанства.

Најауторитативнији став по питању међународноправног регулисања држављанства физичких лица истакао је стални међународни Суд правде, када је у саветодавном мишљењу, поводом држављанства у Тунису и Мароку, потврдио да је питање искључиве надлежности државе релативно питање, у зависности од развоја међународних односа, и да у односу на питања која нису регулисана међународним правом, државе, користећи своја дискрециона овлашћења, могу бити ограничене обавезама преузетим према другим државама, чиме је и њихова јурисдикција ограничена правилима међународног права (Димитријевић, 2008: 295).

Слични приступи инкорпорирани су и у неке међународне правне инструменте. Примера ради, у члану 2. нацрта Конвенције о држављанству

Мастер рад

Харвардске правне школе потврђено је да држава у погледу утврђивања држављанства није неограничена (Harvard Law School, 1929: 13).

У члану 1. Хашке конвенције о одређеним питањима сукоба закона о држављанству из 1930. године, прописано је да свака држава има право да уређује својим законом ко је њен држављанин, али да је за друге државе поменуто стање прихватљиво у мери у којој је унутрашње право у сагласности са међународним конвенцијама, међународним обичајима и опште прихваћеним принципима о држављанству. Поменути приступ био је нарочито изражен након завршетка Другог светског рата, када су се на пиједестал издигла људска права. Од тада, начин на који државе регулишу држављанство више није питање њихове искључиве надлежности, већ је питање остваривања и заштите људских права појединца, као рефлексних субјеката међународног права (International Law Reports, 1989).

Кроз успостављање правног режима држављанства, уставни различитих држава данас дају предност држављанству као праву човека. Право на држављанство постало је својеврсни *iustus titulus* за остваривање других људских права. Држављанство је један од средишњих појмова којим се бави читав свет и код којег је наглашена повећана брига међународне заједнице. Мерила, која би државе једнострано усвојиле мимо опште прихваћених правних стандарда о држављанству, могла би довести до изигравања прописа других држава (*fraus omnia corrumpit*) (Димитријевић, 2008: 296).

Национална правила о држављанству отуда морају бити у симетрији са општим правилима и принципима међународног права. Можда најбољи пример у том погледу представљају принципи о стицању држављанства. Најприменљивији у пракси јесте персонални принцип *ius sanguinis*, по коме се држављанство стиче према држављанству родитеља, и територијални принцип *ius soli*, по коме се држављанство стиче рођењем на подручју одређене државе (Петровић, Прица, 2011: 71). Иако персонални и територијални принципи нису прописани међународним обичајним правом, ипак су њихове границе примене утврђене међународним конвенцијама. Тако је, чланом 12. Хашке конвенције о одређеним питањима сукоба закона о држављанству из 1930. године, прописано да се правило

о стицању држављанства на основу рођења на државном подручју не односи аутоматски на децу лица која уживају дипломатски имунитет. Тачком II Факултативног протокола који се тиче стицања држављанства уз Бечку конвенцију о дипломатским односима из 1961. године, прописано је да чланови породице лица из дипломатске мисије која немају држављанство државе која их акредитује, не стичу држављанство те државе самим дејством њеног законодавства (Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961: 223).

Уз поменуте принципе у државној пракси суплементарно се примењује и принцип пребивалишта (*ius domicili*). За стицање држављанства државе пребивалишта, међународно право захтева постојање намере сталног настањења на територији (*animo manendi*). У одређеним случајевима, поред присуства, захтева се и вршење одређене пословне активности, по основу којих лица *ipso facto* стичу држављанство државе пребивалишта. Споразумно регулисање домицила страних држављана на домаћој територији неретко искључује могућност стицања држављанства државе пријема. Па и поред тога, ако једна држава утврди да одређено лице испуњава услове за стицање њеног држављанства, онда све друге државе такву чињеницу морају уважавати.

Разноврсност основних мерила о стицању држављанства у пракси може да изазове позитиван и негативан сукоб закона о држављанству. Нарочито је то видљиво код решења којима се по сили закона мења грађанскоправни статус појединца (нпр. услед усвојења, позаконења, утврђивања очинства детета и закључења брака), који на међународном плану може довести до појаве двојног држављанства (бипатридије), вишедржављанстава (полипатридије), а у одређеним случајевима, и до статуса без држављанства (апатридије). У циљу избегавања поменутих појава, државе прибегавају уговорном регулисању материје држављанства.

На примерима из упоредног права, може се закључити да државе, не одричући се искључиве надлежности у регулисању права држављанства, ту своју функцију врше без много одступања од општих начела и принципа, прихваћених од скоро свих држава. Процесу уједначавања права о држављанству битно доприносе добри међународни односи, који упућују државе на сарадњу, и у

области држављанства. Посебан значај могу имати билатерална и регионална договарања држава, а показало се да и невладине организације имају интерес да се баве питањима држављанства.

5. Стицање држављанства

Основа правног режима држављанства често је утврђена уставним одредбама сваке државе, али, с обзиром на сложеност правила о држављанству, уобичајено је да уставотворац обавезује законодавца да ту материју регулише у потпуности законом.

Примери из упоредног права показују да се држављанство често сврстава у норме на самом почетку устава, у део којим су утврђене основне или опште норме о државном уређењу, или основна начела на којима се оно заснива. Има примера да се основне одредбе о држављанству налазе одмах иза норме којом се дефинише територијални суверенитет државе. Такви примери указују на најближу везу између територијалног и персоналног суверенитета државе, при чему је овај други вид суверенитета оличен у власти државе да она утврђује правила на основу којих се успоставља правни однос између државе и појединца. То произлази из одредаба Устава, у којима се непосредно утврђује постојање држављанства те државе (Чок, 1999: 41).

Држава је та која на основу својих закона одређује услове под којима појединац може да постане њен држављанин, тј. да оствари такву правну везу са државом, која значи да он као човек стиче одређене слободе и права, али и да прихвата одређене дужности у односу на власт која му је дата држављанством.

Државе, суверено стварајући свој правни режим држављанства морају да воде рачуна о томе да и друге државе имају исту такву власт, да и оне стварају свој правни режим држављанства, и да њихова правна правила о држављанству морају бити узајамно призната и усклађена. Држављанство треба посматрати са становишта интереса човека, а интерес човека је, пре свега, да има статус држављанина, јер су му само на основу тога доступне слободе и права које државе

утврђују, имајући у виду да је уживање и остваривање слобода и права намењено њиховим држављанима.

За стране држављане, државе уводе ограничења у коришћењу одређених права, а за лица без држављанства (апатриде) поставља се питање уживања и основних права, све до оних која обезбеђују минимум достојанства човека и његову егзистенцију. Дакле, ни у таквим ситуацијама, не може се говорити о праву појединца на држављанство, већ о обавези државе да, можда супротно политици коју води у стварима држављанства, поштује правила о потреби смањивања броја лица без држављанства (апатрида). Та правила потичу из међународног права и непосредан су израз настојања да се остварује право човека на држављанство (Чок, 1999: 43).

Држава је дужна да води рачуна о томе да ли би лице о чијем се држављанству одлучује, применом њеног прописа постало апатрид. Дакле, лице које нема право на држављанство по прописима једне државе, може ипак бити заштићено у смислу права на држављанство уопште, јер држава која одлучује о конкретном случају неће донети решење којим би лице постало апатрид. Много су сложеније ситуације када долази до масовне појаве апатрида (нарочито у време ратова и других кризних стања), када се манифестују масовне повреде основних људских права, и када државе пропуштају да својим правним прописима о држављанству омогуће превазилажење таквих ситуација.

Право на стицање држављанства је не само идеја, већ део система слобода и права човека, за чију се доследну примену у различитим временима, на различите начине, залажу правна наука и правници широм света.

5.1. Стицање држављанства у праву Србије

Држављанство Републике Србије стиче се:

1. пореклом,
2. рођењем на територији Републике Србије,
3. пријемом,
4. по међународним уговорима (Бабић, 2008: 82).

Пореклом и рођењем на територији Републике Србије, држављанство Републике Србије стиче се на основу уписа чињенице држављанства у матичну књигу рођених. Пријемом, држављанство Републике Србије стиче се на основу правоснажног решења које министарство надлежно за унутрашње послове доноси након спроведеног поступка предвиђеног Законом о држављанству.⁶

Држављанство Републике Србије пореклом стиче дете :

1. чија су оба родитеља у тренутку његовог рођења држављани Републике Србије;
2. чији је један од родитеља у тренутку његовог рођења држављанин Републике Србије, а дете је рођено на територији Републике Србије;
3. рођено у иностранству, чији је један од родитеља у тренутку његовог рођења држављанин Републике Србије, а други је непознат, или непознатог држављанства, или без држављанства.

Држављанство Републике Србије пореклом стиче дете рођено у иностранству, чији је један од родитеља у тренутку његовог рођења држављанин Републике Србије, а други је страни држављанин, ако га родитељ који је држављанин Републике Србије пријави до навршене 18. године живота код надлежног дипломатског или конзуларног представништва Републике Србије као држављанина Републике Србије, и ако поднесе захтев за упис детета у евиденцију држављана надлежном органу у Републици Србији. Ако је дете под старатељством, пријаву и захтев подноси старатељ (Петровић, Прица, 2012: 61).

⁶ Закон о држављанству РС. *Службени гласник РС*. Бр. 135. 2004. Бр. 90. 2007.

Према одредбама Закона о држављанству, лице старије од 18 година живота рођено у иностранству, чији је један од родитеља у тренутку његовог рођења био држављанин Републике Србије, а други страни држављанин, стиче пореклом држављанство Републике Србије ако до навршене 23. године живота поднесе захтев за упис у евиденцију држављана надлежном органу у Републици Србији. Дете рођено, или нађено на територији Републике Србије, држављанство Републике Србије рођењем стиче ако су му оба родитеља непозната, или непознатог држављанства, или без држављанства, или ако је дете без држављанства.

Закон о држављанству предвиђа и под којим условима странац коме је сходно прописима о кретању и боравку странаца одобрено стално настањење у Републици Србији може, на свој захтев, бити примљен у држављанство Републике Србије:

1. да је навршио 18 година живота и да му није одузета пословна способност;
2. да има отпуст из страног држављанства или да поднесе доказ да ће отпуст добити ако буде примљен у држављанство Републике Србије;
3. да је до подношења захтева најмање три године непрекидно имао пријављено пребивалиште на територији Републике Србије;
4. да поднесе писмену изјаву да Републику Србију сматра својом државом.

Посебни начини стицања држављанства се могу предвидети међународним уговорима, који важе међу државама уговорницама. Држављанство Републике Србије се може стећи на основу ратификованог међународног уговора, под условом узајамности (реципроцитет).

5.2. Стицање држављанства у упоредном праву

У упоредном законодавству постоје два основна начина стицања држављанства (Марковић-Бајаловић, 2011: 60):

1. *Ius sanguinis* (држављанство по пореклу); и,
2. *Ius soli* (држављанство по рођењу).

Држављанство по пореклу значи да дете стиче држављанство према држављанству његових родитеља и карактеристичан је за државе које су традиционално емигрантске и настојале су да под својом влашћу задрже грађане који напусте њихову територију.

Држављанство по рођењу се стиче према држави у којој је дете рођено и карактеристично је за имигрантске земље, које су настојале да подведу под своју власт новопридошла лица. Допунски начини стицања држављанства могу бити следећи:

1. *пријем* – када лице борави одређени временски период на територији одређене државе и испуњава друге прописане услове,
2. *ступање у брак* са лицем које има држављанство одређене државе,
3. *позакоњење* – ако је брачност детета услов за стицање држављанства, оно га стиче ако се утврди да су родитељи у браку,
4. *усвојење* – усвојеник, кога је усвојило лице одређеног држављанства, стиче држављанство те државе (Марковић-Бајаловић, 2011: 61).

6. Упис у евиденције држављана

У матичне књиге рођених уписује се држављанство када се утврди да то лице испуњава законске услове за стицање држављанства одређене државе по основу порекла, рођењем на територији Републике Србије, или усвојењем. Ове матичне књиге воде се на територији државе, као и у њеним дипломатско-конзуларним представништвима.

Држављанство по основу натурализације води се у матичним књигама које се чувају у Министарству унутрашњих послова, а уверење о држављанству издаје орган који води матичне књиге рођених.

У поступку за стицање држављанства министарство надлежно за унутрашње послове одлучује решењем. Правоснажно решење о стицању држављанства, министарство је дужно да достави органу надлежном за евиденцију држављана. Евиденција о држављанима Републике Србије води се у матичним књигама рођених. Држављани Републике Србије који нису рођени на територији Републике Србије, а у њој имају пребивалиште односно боравиште, уписују се у матичну књигу рођених по месту пребивалишта, односно боравишта.

Држављани Републике Србије који нису рођени на територији Републике Србије нити у њој имају пребивалиште односно боравиште, уписују се у матичну књигу рођених оне општине на територији града Београда коју одреди Скупштина града Београда. У матичну књигу градске општине града Београда уписују се и потомци исељеника рођени у иностранству, као и њихови брачни другови рођени у иностранству.

7. Престанак држављанства

Престанак држављанства Републике Србије може бити: престанак држављанства отпустом и престанак држављанства одрицањем. Пунолетни држављанин Републике Србије, који је рођен и живи у иностранству, а има страно држављанство, може се до навршене 25. године живота одрећи држављанства Републике Србије.

7.1. Отпуст држављанства у праву Србије

Држављанину Републике Србије држављанство престаје отпустом ако поднесе захтев за отпуст и ако испуњава следеће услове:

1. да је навршио 18 година живота;
2. да нема сметњи у погледу војне обавезе;
3. да је измирио порезе и друге законске обавезе у Србији;
4. да је регулисао имовинскоправне обавезе из брачног односа и односа родитеља и деце према лицима која живе у Србији;
5. да се против њега у Србији не води кривични поступак за кривицна дела за која се гони по службеној дужности, а ако је у Србији осудјен на казну затвора – да је ту казну издржао;
6. да има страно држављанство или доказ да ће бити примљен у страно држављанство.

Уз захтев за отпуст из држављанства подносилац прилаже:

1. извод из матичне књиге рођених (и за дете ако је обухваћено захтевом);
2. доказ о држављанству Републике Србије - уверење о држављанству Републике Србије, не старије од 6. месеци, или извод из матичне књиге југословенских држављана која се водила у СМУП-у, издат у складу са Законом, или извод из матичне књиге рођених у коме је у складу са Законом уписана чињеница о држављанству Републике Србије, не старије од 6 месеци, или пасош СЦГ (нови образац). Потврду (решење) надлежног војног

- органа да је регулисао војну обавезу или сагласност Министарства одбране Србије да нема сметњи за отпуст из држављанства у погледу војне обавезе;
3. доказ да има страног држављанство или гаранцију да ће бити примљен у страног држављанство (и за дете уколико је обухваћено захтевом родитеља);
 4. писану сагласност другог родитеља, уколико се истим захтевом тражи отпуст из држављанства и за децу до навршене 18 године живота (потпис родитеља који даје сагласност мора бити оверен од стране надлежног суда или општинског органа управе у земљи, или Амбасаде);
 5. мишљење надлежног органа старатељства у Републици Србији, или мишљење Амбасаде, када подносилац захтева и деца бораве у иностранству (ово у случају нарушених брачних односа);
 6. писана сагласност детета старијег од 14. година, коју потписује пред овлашћеним лицем надлежног органа у Републици Србији или пред Амбасаде,
 7. правоснажна судска одлука о разводу (ако су родитељи разведени) или копија оверена од стране надлежног органа у Републици Србији или од стране Амбасаде (ово у случају кад захтев подноси родитељ коме је дете правоснажном одлуком поверено на чување и васпитање);
 8. мишљење надлежног органа старатељства у Републици Србији или Амбасаде ако други родитељ не да сагласност за отпуст детета из држављанства, или је непознатог пребивалишта, или је лишен пословне способности или родитељског права.

7.2. Отпуст држављанства у упоредном праву

У Републици Словенији на снази је Закон о држављанству Републике Словеније утврђује и критеријуме за његов престанак.⁷ Држављанство Словеније престаје:

- отпустом,
- одрицањем,

⁷ Закон о држављанству Републике Словеније. Урадни лист Републике Словеније. Бр. 1. 1991.

- одузимањем и
- на основу међународног уговора.

Закон о држављанству Републике Словеније поред уобичајених начина престанка држављанства (отпустом, одрицањем и на основу међународних уговора), прописује и посебне одредбе о одузимању држављанства. За разлику од отпуста, којег је могуће применити за широки број пунолетних лица која живе у иностранству, а која немају војне, финансијске и породичне обавезе, нити су процесуирана због кривичних дела у Словенији, односно која имају или могу добити страном држављана – одузимање држављанства могуће је применити искључиво према словеначким држављанима који поседују страном држављанство, а не раде у интересу Републике Словеније, због припадности организацији или служби која делује противно уставном поретку, због кривичне или прекршајне одговорности, потом и због неизвршавања уставних обавеза.

Држављанину Републике Хрватске држављанство престаје отпустом ако поднесе захтев за отпуст и ако испуњава следеће услове:⁸

1. да је навршио 18 година живота;
2. да нема сметњи у погледу војне обвезе;
3. да је подмирио порезе, таксе и друге јавне дацбине те обвезе према правним и физичким лицима у Републици Хрватској, за које постоји извршни наслов;
4. да је правно уредио имовинске обвезе из брачног односа и односа родитеља и деце према хрватским држављанима и према особама које остају живети у Републици Хрватској;
5. да има страном држављанство или да је доказао да ће бити примљен у страном држављанство.

Отпуст из хрватског држављанства не може добити особа против које се у Републици Хрватској води кривични поступак због дела које се гони по службеној дужности или ако је у Републици Хрватској осуђена на казну затвора док ту казну не издржи.

Решење о отпусту из хрватског држављанства ставиће се ван снаге посебним решењем, на захтев особе која је добила отпуст, ако она не стекне страном

⁸ Закон о хрватском држављанству. *Народне новине РХ*. Бр. 41. 1992.

Мастер рад

држављанство у року од једне године од дана објаве решења у отпусту у "Народним новинама" и настави живети у Републици Хрватској.

Решење о отпусту ставиће се ван снаге посебним решењем на захтев особе која је добила отпуст и иселила се из Републике Хрватске ако она у року од три године од дана иселења није стекла страно држављанство, а о томе је у року од наредне три године обавестила дипломатско или конзуларно представништво Републике Хрватске у иностранству или непосредно тело надлежно за доношење решења о отпусту.

Детету до навршене 18. године живота престаје отпустом хрватско држављанство (Народне новине РХ, бр. 41/92):

1. на захтев оба родитеља којима је хрватско држављанство престало отпустом; или
2. ако је хрватско држављанство престало на тај начин једном од родитеља, а други родитељ је страни држављанин.

Дете до навршене 18. године живота, усвојено од страних држављана са сродничким учинком, отпустиће се из хрватског држављанства на захтев усвојитеља.

Држављанину Босне и Херцеговине држављанство престаје отпустом ако поднесе захтев за отпуст и ако испуњава следеће услове:⁹ (Службене новине Федерације Босне и Херцеговине, бр. 43/01):

1. Да има 18 година;
2. Да се против њега не води кривични поступак због учињеног кривичног дела које се гони по службеној дужности, или ако је осуђен на казну затвора у БиХ, да ту казну издржи;
3. Да је измирио све нужне доприносе, порезе или друге законске обавезе плаћања утврђене правноснажним одлукама надлежних органа;
4. Да је стекао или му је гарантовано држављанство друге државе;
5. Да је испунио своје војне обавезе.

⁹ Закон о држављанству Федерације Босне и Херцеговине. *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*. Бр. 43. 2001.

Мастер рад

Детету млађем од 18 година које је стекло, или којем је загарантовано стицање држављанства друге државе, и које још увек живи на територији БиХ, престаје држављанство БиХ отпустом на захтев (Службене новине Федерације Босне и Херцеговине, бр. 43/01):

1. Оба родитеља чије је држављанство БиХ престало отпустом;
2. Једног родитеља чије је држављанство БиХ изгубљено отпустом, ако други родитељ није жив, или су му одузета родитељска права, или је странац или особа без држављанства;
3. Једног родитеља, који извршава родитељске дужности и чије БиХ држављанство је изгубљено отпустом а други родитељ, који је држављанин БиХ, се слаже;
4. Усвојитеља ако му је држављанство БиХ престало отпустом, а однос између усвојитеља и усвојеног детета представља однос потпуног усвојења.

У Републици Македонији, Закон о држављанству предвиђа престанак држављанства отпустом.¹⁰ Услови које Закон прописује односе се на услове инкорпориране у већини закона о држављанству држава наследница СФРЈ, од пунолетства до изостанака војних, имовинских и пореских обавеза, кривично-правне одговорности и страног држављанства. Надлежни државни орган има овлашћење да одбије захтев лица за отпуст од држављанства из безбедносних разлога или због реципроцитета. По изменама Закона из 2004. године, свако одбијање мора бити образложено ваљаним разлозима.

Држављанину Црне Горе држављанство престаје отпустом ако поднесе захтев за отпуст и ако испуњава следеће услове¹¹.

1. Да је навршило 18 година живота;
2. Да има друго држављанство или доказ да ће бити примљено у држављанство друге државе;
3. Да стварно борави на територији друге државе.

¹⁰ Закон о држављанству Републике Македоније. *Службени весник Републике Македоније*. Бр. 8. 2004.

¹¹ Закон о црногорском држављанству. *Службени лист Црне Горе*. Бр. 13. 2008

Мастер рад

Отпуст из црногорског држављанства може се дати детету, под условом да не остане без држављанства, на захтев:

1. Родитеља који губе црногорско држављанство отпустом;
2. Родитеља који губи црногорско држављанство отпустом, уз сагласност другог родитеља црногорског држављанина;
3. Родитеља који губи црногорско држављанство отпустом, а други је држављанин друге државе или непознатог држављанства или без држављанства;
4. Оба усвојиоца, држављанина друге државе, у случају потпуног усвојења;
5. Родитеља који губи црногорско држављанство, коме је дете правоснажном

судском одлуком поверено на чување и васпитање, ако су родитељи разведени или не живе заједно. Ако други родитељ не да сагласност за отпуст детета из црногорског држављанства, или је непознатог пребивалишта, лишен пословне способности или родитељског права, захтев за отпуст детета из црногорског држављанства прихватиће се ако је то, по мишљењу надлежног органа старатељства, у интересу детета.

Ако је дете старије од 14 година живота, за отпуст из црногорског држављанства потребан је и његов пристанак. Ако лице које је добило отпуст из црногорског држављанства не стекне држављанство друге државе у року од годину дана од дана достављања решења о отпусту, орган државне управе надлежан за послове држављанства поништиће решење на његов захтев.

Након распада бивше СФР Југославије, многи грађани новоформираних држава бринули су како ће се решити њихов проблем по питању држављанства. Новоформиране државе у већој мери ускладиле су своја законодавства и скоро на исти начин решиле питање држављанства. Имајући у виду националну структуру становништва бивше државе, након њеног распада, немогуће је било из разноврсних разлога да сваки ентитет прелази у нову националну државу, и у њој оствари своја права, па и право на држављанство, већ је доста њих остало ту где су и били док је била стара заједничка држава.

Право на држављанство је увек и у свакој држави условљено правном везом између државе и појединца. У случају када припадник одређене нације живи изван

своје националне државе и има држављанство државе у којој живи, он губи право своје националне државе а стиче права државе чији је држављанин. Они су националне мањине у држави у којој живе, али уједно су и њени држављани. Уколико неко жели стицање држављанства националне државе, он мора да се подвргне поступку стицања држављанства пријемом, као сви остали страни држављани, али то уједно и повлачи престанак држављанства државе у којој живи. Проблем држављанства на територији бивше СФРЈ, можда би се решио увођењем двојног држављанства у законодавства нових држава, без услова отпуста претходног држављанства. То је учинила државна заједница СРЈ (Србија и Црна Гора) још 2003. године са Босном и Херцеговином, а који и даље важи на територији Србије.

Државе изгледа избегавају увођење двојног држављанства у њихова законодавства из више разлога. Можда највише због тога што се доводи у питање којој држави је нови држављанин више лојалан, да ли ће поштовати нови правни поредак, и коју ће државу сматрати својом, а то је један од услова за пријем у држављанство скоро сваке државе. Интересантно је анализирати један услов наведеног у уговору о двојном држављанству између СРЈ и БиХ, а односи се на стицање двојног држављанства која гласи "да се из његовог понашања може закључити да ће поштовати правни поредак државе уговорнице чије стиче".¹² Дакле, ту се не захтева стриктно писана изјава да земљу Србију сматра својом државом, што је иначе увек услов код сваког пријема држављанства, већ се то претпоставља и оставља се да орган за пријем захтева сам процени, по слободној оцени, и о томе доноси закључке. Какво је то понашање које указује на то да ће подносилац захтева за пријем двојног држављанства поштовати правни поредак нове државе, је веома дискутабилно.

Мале земље државе, као што су новоформиране државе на простору бивше СФРЈ, имају ригидније законодавства по питању двојног држављанства. Занимљиво је анализирати положај Црне Горе, веома мале државе, коју чине становници разних националних припадности (Срби, Албанци, Бошњаци и др.) који већ имају националну државу и желе отпуст, или двојно држављанство. Ако

¹² Споразум о двојном држављанству између СРЈ и БиХ. *Сл. лист СРЈ*. Бр. 2. 2003.

би Црна Гора олакшала начине отпуста и увела двојно држављанство, аутоматски би довела у питање свој државни интегритет и суверенитет.

Када је у питању отпуст држављанства, као кључна тема овог рада, са сигурношћу се може закључити да су услови за отпуст, како у Србији тако и у државама бивше СФРЈ, скоро исти, или пак слични. Веома је битан један услов којим се за отпуст захтева и доказ да је подносилац захтева стекао, или да ће са сигурости стећи држављанство, а све то има за циљ да та лица не постану лица без држављанства, тј. апатриди. Мада скоро све наведене државе дозвољавају својим грађанима да, уколико нису стекла држављанство неке друге државе, могу поново да захтевају држављанство матичне државе. Такође, услов за извршење војне обавезе је препрека за отпуст домаћег држављанства. Можда би требало да законодавства Србије и наведених држава, за отпуст држављанства, избришу услов регулисања војне обавезе, из разлога што скоро у свим овим државама служење војног рока обављају професионални војници, који су запошљени и раде за плату за свој рад у војсци. Редовна војска службу обавља у краћем војном року, и то већина њих војни рок служи у цивилним установама и у цивилном оделу, те не постоји ниједан разлог како би се њима ускратило право на отпуст домаћег и стицање страног држављанства.

Доносиоци политика, будући законотворци, наука као и цело друштво свих држава требало би да се непрекидно баве питањем држављанства, као једним од људских права, како би се оно решило на најбољи могући начин, у корист држава и у корист самих људи.

ДРУГИ ДЕО СТУДИЈА СЛУЧАЈА

1. Предмет истраживања

Пораст броја поднетих захтева за престанак држављанства отпустом, намеће као неопходно додатно бављење овим питањем, потпуније регулисање самог права за престанак држављанства, али и детаљније сагледавање свих пратећих потешкоћа које се јављају приликом остваривања овог права. Актуелност бављења овом темом, како на легислативном нивоу, тако и на нивоу испитивања економске, социолошке и демографске стране ове појаве, чини да буде неопходна ангажованост стручних и научних достигнућа у погледу свих аспеката права на држављанство уопште, као и на отпуст, као један од начина престанка држављанства. На основу држављанства лице стиче статус држављанина земље, који му чини правно доступним одређена грађанска, политичка, економска, социјална и друга права, али га ставља у ситуацију да му се могу наметнути одређене обавезе и дужности.

Приликом остваривања ових права треба учинити видљивим све изазове који се том приликом јављају, и предузимати све неопходне правне и социјалне мере, како питања држављанства била сагледана на начин којим ће се поштовати сви сегменти оствареног нивоа људских права грађана у 21. веку, али и интереси матичне државе.

Наш превасходни предмет истраживања и посматрања обухвата појам и институт отпуста држављанства, прво изоловано, као општи појам, а затим у међузависности са осталим повезаним појмовима у управном праву.

2. Циљеви истраживања

На основу прикупљених извештаја, који се воде на нивоу органа управе у Србији, о многим питањима која се тичу права држављанства у нашој земљи, циљ истраживања овог рада је да се укаже на начин њиховог решавању у нашем праву и у упоредном праву. Тиме се стручној и научној јавности представља како је право на престанак држављанства отпустом регулисано код нас.

Основне хипотезе:

- економске и политичке прилике утичу на верификацију овог грађанског права;
- државни органи пасивно поступају на побољшавању питања отпуста држављанства;
- престанак држављанства отпустом је важно политичко питање;
- видљивост овог права у корпусу људских права грађана је мала.

3. Методологија истраживања

Методологија научног истраживања је комплексан и изузетно озбиљан посао, који захтева реалан приступ у посматрању и дефинисању задатог предмета посматрања. Ово истраживање имаће карактеристике теоријског истраживања, те подразумева коришћење методе анализе садржаја докумената важећих законских прописа у законнику Републике Србије, а у вези престанка права држављанства у праву Републике Србије отпустом. Последњи закон о држављанству Републике Србије предвиђа могућност губитка држављанства отпустом.. На првом месту треба нагласити да сама тема подразумева истраживање комплексног система односа правних појава теме завршног рада. Садржај начина истраживања одређен је предметом истраживања, а такође и датим хипотетичким оквиром, као и постављеним циљевима. Због тога ће се у истраживању применити општи и посебни методи, као и методолошки поступци, којима ће се остварити постављени циљеви истраживања и хипотезе.

Као оперативна техника у емпиријском приступу најпре је коришћена анализа докумената, и то посматрање садржаја докумената, применом статистичке методе, ради евидентирања учесталости и заступљености доступних података државних органа о примени овог права у пракси, као и интервју са професионалцима који поступају у управном поступку.

4. Статистички подаци о узорку истраживања

Истраживање је спроведено у Министарству Унутрашњих Послова, Полицијска Управа Лесковац - Одсек за управне послове, за временски период од 2007 до 2013 године.

Таб.4.1. Број поднетих захтева за отпуст држављанства Републике Србије:

2007 година	40 захтева
2008 година	18 захтева
2009 година	23 захтева
2010 година	35 захтева
2011 година	28 захтева
2012 година	36 захтева
2013 година	31 захтев

Таб.4.2. Укупан број поднетих захтева за отпуст држављанства Републике Србије:

2007-2013	211 захтева
-----------	-------------

Таб.4.3. Број позитивно решених захтева за отпуст држављанства Републике Србије:

2007 година	21 захтев
2008 година	62 захтева
2009 година	97 захтева
2010 година	27 захтева
2011 година	35 захтева
2012 година	31 захтев
2013 година	26 захтева

Таб.4.4. Најчешћи наведени разлози подносиоца захтева за отпуст држављанства:

Економски	125
спајање породице	40
закључење брака	46

Приликом емпиријског истраживања, вршен је приступ захтевима за отпуст држављанства, која су лица лично поднела у Полицијској управи у Лесковцу. Описано је цео управни поступак у пракси поводом отпуста држављанства, дакле од подношења захтева до коначног решења по захтеву.

Након пријема уредног и потпуног захтева за отпуст држављанства, следи службена обрада, која се односи на испуњеност законских услова за отпуст држављанства. Уколико је захтев непотпун, од подносиоца се захтева да захтев допуни. Ако се утврди да је захтев потпун, следи претходни поступак, у коме спадају низ службених радњи надлежног органа.

Једна од радњи управног органа је и теренска безбедносна провера. Преко полицијских службеника на терену, врши се безбедносна провера за подносиоца захтева и о томе се сачињава одговарајућа безбедносна информација, која се прилаже захтеву и осталим прилозима. Ова теренска провера обухвата посматрање како подносиоца захтева лично, тако и ближу родбину подносиоца захтева, у земљи и иностранству. Безбедносну проверу врше и службеници Безбедносне информативне агенције.

Након извршене теренске провере и комплетирања захтева, Полицијска управа у Лесковцу, захтев прослеђује на одлучивање Управи за Управне послове - Одељењу за послове држављанства, са седиштем у Београду.

Захтев за отпуст држављанства лице може поднети и преко дипломатских и конзуларних представништава Републике Србије у иностранству. У овом случају, преко Министарства иностраних послова Републике Србије проследи се захтев на одлучивање Министарству унутрашњих послова Републике Србије - Управи за Управне послове. Том приликом поступак је исти као да је лице лично поднело захтев у подручним Полицијским управама у Србији, што значи да Управа за управне послове са седиштем у Београду, преко подручне Полицијске управе на чијој територији подносилац захтева има пријављено пребивалиште, прикупља потребне податке и провере који су од значаја за одлучивање по захтеву.

Процес одлучивања је дуготрајан и сложен, где поступци одлучивања трају чак и дуже од годину дана. Веома је интересантна чињеница, да Управа МУП-а

која одлучује по захтеву, подручној Полицијској управи узвраћа повратну информацију само за оне захтеве који су позитивно решени, док захтеви који су одбијени, из разноврсних разлога, за подручну Полицијску управу остају непознати, и она нема увид у таква решења.

Након пријема примерка решења о отпусту држављанства Републике Србије, Полицијска управа на чијем подручју подносилац захтева има пријављено пребивалиште, по службеној дужности, обавештава недлежну службу која води евиденције држављана Републике Србије (матичну службу), орган који води бирачке спискове, као и одговарајуће организационе јединице подручне Полицијске управе (евиденција личних карата, пребивалишта и боравишта, путних исправа и др.), ради уношења чињенице престанка држављанства .

Број оних који су заинтересовани за српско држављанство осам пута је мањи од грађана који су спремни да га се одрекну и прихвате туђе. Подаци МУП-а показују да је захтев за брисање из књиге држављана у 2013. години поднело чак 4.500 грађана, док је интересовање за упис изразило свега 450 лица (Blic, 2011).

У последње две године повећан је број захтева за отпуст из држављанства особа које већ дуго живе у земљама Европске уније, како би добили тамошње држављанство и документа.

На крају и пар одредби о поновном упису у књигу држављана Републике Србије. Лица која су отпуштена из држављанства Републике Србије и стекла стране држављанство и малолетна лица којима је на захтев родитеља престало држављанство Републике Србије отпустом или одрицањем, после навршене 18. године живота, могу поднети захтев за поновни пријем.

Приликом подношења захтева прилажу следећа документа:

1. извод из матичне књиге рођених на међународном обрасцу, оригинал, не старији од шест месеци;
2. решење о отпусту, односно одрицању од држављанства Републике Србије;
3. доказ о страном држављанству; и,
4. инострани пасош, или личну карту на увид.

Мастер рад

Ове одредбе се наводе ради подсећања на права која бивши држављани Србије и даље уживају, уз наду да ће се у годинама које долазе смањити број захтева за отпуст из држављанства Републике Србије.

ЗАКЉУЧАК

Свака држава прописује своја правила којима регулише питања држављанства, а посебно она од којих зависи које ће особе и под којим условима сматрати својим држављанима, односно под којим условима поједине особе престају бити њени држављани. На међународном плану не постоји дилема о значају речи председника Врховног суда САД Ерла Ворена, изговорене 1958, године: “Држављанство је основно право човека јер је оно ништа друго него право да се уживају права”.

Интензивна циркулација и кретање људи из једне државе у другу, честа промена пребивалишта, стално стварање нових центара личних потреба, а све у циљу побољшавања својих живота, са сигурношћу се може закључити да на све то велики утицај има питање држављанства уопште, као и све олакшице и тешкоће које носи са собом.

Државе зарад својих властитих политичких интереса нису предузеле све потребне мере како лица која су живела на простору бивше СФРЈ не би остала без држављанства. И дан данас има људи који немају решен свој статус, што се тиче држављања, и не знају којој држави припадају. Све ове државе претендују и раде на томе да једног дана буду пуноправне чланице Европске уније, а неке већ и јесу.

Након распада бивше СФР Југославије, питањем држављанства су се бавили многи аутори и разни искусни правници, који својим научним истраживањима, мишљењима, као и својим ставовима допуњују законодавства ових држава. Но, пракса показује да то није довољно, све док се коначно не реше сва спорна питања поводом права на држављанство, као једно од најзначајних људских права, а све у циљу да се људима ових простора олакша живот.

Анализирајући питање држављанства у законодавствима земаља бивше СФР Југославије, имајући у виду разне повезаности међу људима ових простора који су сада држављани различитих држава, а све у циљу помирења након ратних дешавања, државе треба да поједноставе критеријуме стицање и отпуст држављанства али и умање степен бирократске моћи коју поседују, зато предлажемо да у својим законодавствима мењају следеће:

Мастер рад

- да у своја законодавства уведу двојно држављанство, или то регулишу међудржавним уговорима;

- да укину таксе поступка; као и

- да пажљиво размотре услов код пријема у држављанство у виду писане изјаве да се земља пријема сматра својом државом.

Као образложење ове последње ставке може се навести да самим подношењем захтева за пријем у држављанство одређене државе, претпоставља се да подносилац признаје одређену државу као своју. Приликом давање изјаве, пракса показује да се стиче такав утисак, да иста задире у субјективна осећања подносиоца који ствара слику о себи као да је издајник матичне државе, иако можда био је приморан из разних животних разлога захтевати пријем у држављанство стране државе. Многи људи широм света су држављани његових држава, али баве се терористичким актима против своје државе, те једна писмена изјава није никакав гарант, да то неће чинити нови држављанин и да ће заиста бити лојални и нову државу сматрати својом.

Поред наведеног, Закон о држављанству Републике Србије, а поготово поступак који воде органи управе Републике Србије поводом захтева за стицање и престанак држављанства, ради бољег регулисања и имплементације, може се побољшати у неким аспектима. Тако, Закон о држављанству Републике Србије у поступку по захтевима за стицање и престанак држављанства нигде не помиње рокове о њиховом решавању. У члану 38 ст. 2 наводи се да је поступак хитан. Уколико је законодавац мислио да ће се на овај поступак применити одредбе ЗУП-а, требало је то да се наведе у овом закону. У пракси ови поступци су доста неефикасни и дуготрајни, па чак и до једне године, а и дуже траје поступак од подношења захтева до коначног решења. Дакле, у наведеном закону недостаје рок у коме би надлежни орган решавао захтев подносиоца.

За пријем и отпуст држављанства Србије мериторно одлучује решењем МУП Србије, Управа за управне послове са седиштем у Београд, без обзира где је захтев поднет. Дакле, пријем и отпуст држављанства је управна ствар која се решава у управном поступку пред надлежним органом. Подручне полицијске станице решавају и у првостепеном управном поступку мериторно одлучују о многим

управним стварима, као што су управне ствари у вези оружја, пребивалишта и боравишта грађана, личних карата, путних исправа и др., док за стицај и престанак држављанства то није случај. Да би орган управе Министарства унутрашњих послова био ефикаснији у решавању захтева за отпуст и пријем држављанства, треба да овласти сваку подручну полицијску управу да решава по примљеном захтеву, у циљу економичности и ефикасности поступка. Управа у Београду одлучује по свим захтевима поднетим подручним полицијским управама на нивоу целе Србије, а и по захтевима који су поднети у дипломатским и конзуларним представништвима Србије у иностранству. Тако, на пример, уколико је захтев поднет ПУ Лесковац, он се прослеђује Управи са седиштем у Београду. Уколико захтев није потпун, седиште у Београду захтева од подручне полицијске станице да она обавештава подносиоца да допуни захтев, што изискује процедуру и време, те зато и наведени поступци трају веома дуго.

Модерне теме о држављанству нужно обухватају питања национализма, мултикултурализма, грађанских, политичких и социјалних права. На који ће се начин даље развијати форма и структура појма држављанства, као да не постоји јасан одговор, како то истиче Heater (Heater, 2003:140), додајући да одличан тренутак, или *perfect moment*, његовог регулисања није далеко одмакао, посматрајући почетке кроз историјску призму. Појединци постају све свеснији свог мултипликованог идентитета, тако да је значај појмова *држава* и *држављанство државе* постао предмет дебате. Ако људи раде у окружењу глобалне, светске мреже бизниса и професионалних контаката; ако жене теже да своје животе и ангажовање одреде на посебан, женски начин - питање је, у ствари, шта данас носи са собом држављанство (Heater, 2003:143).

Иако Република Србија располаже адекватним законодавним оквиром неопходним за остваривање права на отпуст држављанства, несумњиво је значај решавања овог питања у нашој земљи. Стога је у овом раду указано на страна законска решења, примере добре праксе у поступању других држава поводом овог питања, и на предности, односно мане појединих решења, а све у циљу побољшавања домаће легислатуре.

ЛИТЕРАТУРА

Извори на српском језику:

1. Achiron, M. (2007). *Држављанство и апатридија*. Сарајево и Подгорица.
2. Благојевић, Б. (1938). *Основи науке о држављанству*. Београд.
3. „Borcima na stranim ratištima oduzeti državljanstvo“, Naslovi Net, <http://www.naslovi.net/2015-01-30/sandzak-haber/kavazovic-borcima-na-stranim-ratistima-oduzeti-drzavljanstvo/13238781>
4. Благојевић, Б. (1938). *Основи науке о држављанству*. Београд.
5. *Vienna Convention on Diplomatic Relations*. (1961). United Nations Treaty Series, vol. 500. У: Димитријевић, Д. (2008). *Регулисање држављанства на простору бивше СФР Југославије*. Београд: Институт за међународну политику и привреду: (стр.297).
6. Димитријевић, Д. (2008). *Регулисање држављанства на простору бивше СФР Југославије*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
7. International Law Reports, 1989, vol. 79, para 32. „Proposed Amendments to the Naturalization Provisions of the Constitution of Costa Rica”, Inter-American Court of Human Rights, Advisory opinion OC-4/84, 19 January 1984, Series A, n° 4, p. 94, para. 32; У: Димитријевић, Д. (2008). *Регулисање држављанства на простору бивше СФР Југославије*. Београд: Институт за међународну политику и привреду: (стр. 296).
8. Јовановић, С. (1990). *О Држави, основи једне правне теорије*. Београд. У: Димитријевић, Д. (2008). *Регулисање држављанства на простору бивше СФР Југославије*. Београд: Институт за међународну политику и привреду: (стр.293).
9. Makarov, A. (1947). *Allgemeine Lehren des Staatsangehoerigkeitsrechts*, Stuttgart. У: Димитријевић, Д. (2008). *Регулисање држављанства на простору бивше СФР Југославије*. Београд: Институт за међународну политику и привреду, (стр. 92).
10. Петровић, М. Прица, М. (2011). *Посебно управно право с међународним управним правом*. Ниш: Свен.

11. Петровић, М. Прица, М. (2012). *Посебно управно право с међународним управним правом*, Ниш: Свен.
12. Радивојевић, З. Кнежевић-Предић, В. (2008). *Институције ЕУ*. Ниш.
13. UNHCR: држављанство и апатридија – приручник за чланове парламента. (2005). http://www.ipu.org/PDF/publications/nationality_ser.pdf.
14. „Црногорци траже испис из српског држављанства“, 14. 1. 2011. <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/229276/Crnogorci-traze-ispis-iz-srpskog-drzavljanstva>, приступ: 14. 3. 2015.
15. Чок, В. (1999). *Право на држављанство*. Београд: Досије.

Извори на страном језику:

1. Brett, M. „Citizenship through History– What Is Good Practice?“, <https://centres.exeter.ac.uk/historyresource/journal10/papers/brett.pdf>, pristup: 13. 3. 2015.
2. Blackstone, W. (1853). *Commentaries on the Law of England. Vol. I*. Boston: Little, Brown and Company.
3. Heater, D. (2003). *A Brief History of Citizenship*. http://books.google.rs/books?id=ZZ26fRqJgz0C&printsec=frontcover&hl=sr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false pristup: 13. 3. 2015.
4. „Research in International Law, I. Nationality“. (1929). Harvard Law School: *American Journal of International Law*. vol. 23.
5. Grossman, J. (2011). „Citizenship, History, and Public Culture“. <http://www.historians.org/publications-and-directories/perspectives-on-history/january-2011/citizenship-history-and-public-culture> pristup: 13. 3. 2015.

Правни прописи (закони, споразуми, конвенције, декларације)

1. Европска конвенција о држављанству. Стразбур, 1997. *Савет Европе, Серија европских уговора бр. 166*. <http://www.minoritycentre.org/sites/default/files/166-evropska-konvencija-drzavljanstvo.pdf>

2. Закон о држављанству Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 135. 2004. Бр. 90. 2007.
3. Закон о држављанству Републике Словеније. *Урадни лист Републике Словеније*. Бр. 1. 1991.
4. Закон о хрватском држављанству. *Народне новине РХ*. Бр. 41. 1992.
5. Закон о држављанству Федерације Босне и Херцеговине. *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*. Бр. 43. 2001.
6. Закон о држављанству Републике Македоније. *Службени весник Републике Македоније*. Бр. 8. 2004.
7. Закон о црногорском држављанству. *Службени лист Црне Горе*. Бр. 13. 2008.
8. Закон о странцима. *Службени гласник РС*. Бр. 97. 2008.
9. Споразум о двојном држављанству између СРЈ и БиХ. *Сл. лист СРЈ*. Бр. 2. 2003.
10. *Универзална декларацијом о људским правима ОУН* из 1948. године, http://www.ombudsman.co.me/docs/izvjestaji/deklaracija_o_ljudskim_pravima.pdf.
11. Устав Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 98. 2006.